

Л. В. Чернявська,
канд. філол. наук

УДК 316.77: [007: 304: 070]

Соціопросторові критерії дискурсивних практик медіа

У статті розглянуто соціальний простір як основу дискурсу, визначено особливості медіадискурсу в контексті соціопросторових критеріїв.

Концептуалізація соціального простору відбувається в контексті міждисциплінарного підходу до дискурсивних практик, що здійснюють продукування нових смислів. Становлення терміна соціального простору відбувається в координатах модернізму (розробки Г. Зіммеля, П. Сорокіна), подальшого розвитку він набуває в період становлення постмодернізму. Активний пошук моделей соціуму у французькому структуралізмі розширив бачення соціального простору (П. Бурдьє). Ці пошуки тривали в науковому дискурсі в напрямках неомарксизму (концепція виробництва А. Лефевра), феноменології (А. Шюц), соціальної географії (Б. Верлен). Водночас дослідження дискурсу (Р. Барт, Ю. Кристева) визначили його як когнітивну модель соціального простору. Дискурсивні практики мас-медіа відображають активний процес соціального виробництва в Україні.

Ключові слова: соціальний простір, дискурс, медіадискурс, дискурсивна практика.

Вступ. Концептуалізація соціального простору в системі соціальнокомунікативного наукового дискурсу відбувається в системі координат соціології, культурології, політології. Дискурсивні практики медіа представляють різні моделі соціальної активності суспільства. Моделі соціальної практики передбачають єдність ідеологічних, національних, моральних настанов під час творення соціуму, які Г. Почепцов вдало об'єднав поняттям смислів: «Смисли є стратегічними лініями простору і часу, якими рухається людство» [1]. Простір постає активним компонентом у системі досліджень соціальних систем, де відбувається комунікація. Факт «просторового повороту» (spatial turn), цікавість науковців до питань простору, важливих для будь-яких студій суспільства чи людини, що здійснюються на платформі трансдисциплінарності, засвідчує Т. Макогон: «Сьогодні філософські, соціальні і комунікативні науки відкривають просторово орієнтовані дослідження, сучасні діячі культури і мистецтва дискутують про міські та локальні місцеві простори, навіть теологи вбачають в просторовому мисленні можливість розширити свої уявлення про навколишній світ» [2, с. 168]. Одним із таких досліджень є огляд проблеми чужинства, інтеграції в іншу культуру зі збереженням власної національної ідентичності та можливостей долання соціального простору в книжці Ю. Кристевої «Самі собі чужі» [3]. Початок досліджень соціального простору припадає на період формування модернізму, що постає в контексті

індустріального прориву й потребує осмислення нових умов життя людини, її соціального статусу й можливостей. Таке осмислення здійснюється в роботах Г. Зіммеля, Е. Дюркгейма, П. Сорокіна. Останній пропонує сам термін соціального простору, формулює його визначення, а також здійснює дослідження змін у соціальній стратифікації. Окреслюючи поняття соціального простору, соціолог пропонує розглядати його як певний Всесвіт у соціальних взаємовідносинах, сукупність людських груп і стосунків між ними та в самих групах. Дослідник також розрізняє вертикальні й горизонтальні параметри соціального всесвіту, де перші визначають стратифікацію в групі, а другі вказують на існування певних соціальних груп у соціумі. Цей перший етап досліджень відзначався пошуками наукової парадигми для означення нових явищ у житті суспільства.

Наступним етапом формування наукового дискурсу соціального простору є період структуралізму, під час якого здійснюється активний пошук моделей соціуму. Цікавий факт, що увага до доробку науковців 60-х рр. ХХ ст. має своєрідну національну специфіку. Західноєвропейський науковий дискурс пов'язує проблематику соціального простору з неомарксистським осмисленням концепції виробництва А. Лефевра, феноменологією А. Шюца, соціальною географією Б. Верлена, розробками Дж. О'Ніла («Соціологія як шкіра», 1972) [4], поглядом на час і простір у постмодерній інтерпретації П. Сметхурста («Постмодерний хронотоп») [5].

Це був перший та другий періоди формування постмодернізму. Східноєвропейський науковий дискурс оперує напрацюваннями П. Бурдьє («Соціологія соціального простору», «Про телебачення і журналістику»). Французький дослідник є менш популярним у західноєвропейській соціології, але його розробки соціального поля добре відомі в Україні (О. Мусієздов «Зміна уявлень про соціальний простір як прояв символічного аспекту соціальної трансформації»). П. Бурдьє розглядає соціальний простір як структуруючу структуру, тому це розуміння виходить за межі соціологічного дискурсу й має інтердисциплінарні перспективи.

Дослідники в останнє десятиліття торкаються питань віртуальної реальності та беруться за осмислення явища інтернету в контексті соціального простору, який розглядають як своєрідну метафору (А. Келлерман «Інтернет на Землі: географія інформації» [6]). Цей простір характеризується значною кількістю атрибутів, тлумачень, власних метафор. Соціальний простір простежують у контексті нового осмислення перебування людини в соціумі як феноменологічний вимір (П. Черчленд «Двигун розуму, місце проживання душі» [7]).

Панорама просторової проблематики є доволі широкою і потребує систематизації та створення певної моделі, така систематизація соціопросторових координат у системі мас-медійного дискурсу є метою нашого дослідження, що передбачає виконання таких завдань:

- окреслити й систематизувати наукові обрії соціального простору;
- осмислити й класифікувати поняття дискурсивних практик мас-медіа;
- визначити соціопросторові координати в системі українського медійного дискурсу.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять наукові студії з проблем соціального простору, зокрема, зарубіжний досвід у цій сфері від 60-х рр.: А. Лефевр (соціальний простір як метафора досвіду соціального життя), Т. Парсон (структурно-функціональна парадигма), К.-Л. Строс (просторові ознаки типології сучасних суспільств), Ж. Лакан (соціальний простір як складні структури цивілізації), Р. Ален (ідеологічні просторові концептуалізації), А. Шютс (феноменологія соціального простору), М. Фуко (концепції дисциплінарного простору та об'єктивності), І. Гофман (мікросоціальні простори та структурування соціального простору) та ін.

Постмодерна парадигма дискурсу як наукової проблеми постає в осмисленні постмодерністського розуміння світу й простору. Гуманітарний дискурс сучасного світу оперує термінологічною системою, що включає в себе один із найпопулярніших термінів із його похідними

на позначення явища, що виходить за межі мистецького простору й стосується всіх сфер людського життя, – постмодерн, постмодернізм, постмодерність. Постмодерн постає як руйнування цілісності сприйняття світу, напрям постіндустріальної епохи, що протиставлений модернізму і його світоглядним координатам, розглянутий у роботах Р. Барта, У. Еко, Ю. Кристевої та ін.

Особливої уваги заслуговують розробки простору в системі філологічного наукового дискурсу. Теорію хронотопу розробляє російський дослідник М. Бахтін (його роботи були опубліковані в 70–80-х рр.), який уводить це поняття, наголошуючи, що сприйняття часу й простору певної культури пов'язане з суб'єктивними переживаннями й ґрунтується на ситуаціях, що визначаються історичною епохою і специфікою культури. Отже, рух смислів М. Бахтін розглядав саме через категорію хронотопу. Ю. Лотман, говорячи про мистецтво як моделюючу систему, визначає мистецький твір як обмежений простір, що становить модель безмежного світу. Розглядаючи власне проблеми художнього простору, Ю. Лотман робить висновок, що «структура простору тексту стає моделлю структури простору всесвіту, а внутрішня синтагматика елементів у середині тексту – мовою просторового моделювання» [8, с. 212]. Мова просторових відношень, на його думку, є одним із основних засобів осмислення дійсності. Звернуто увагу на соціопросторові характеристики мови, яка збагачується просторовими координатами за рахунок їх соціального, релігійного, морально-етичного та іншого осмислення. Можна також говорити про історичні та національно-мовні картини світу, які творить кожна національна одиниця відповідно до особливостей території – географічної, геополітичної, історичної, а також з урахуванням способу мислення, ментальних ознак, визначених мовою, що має відповідне фонетичне, граматичне та інше оформлення. Ці моделі характеризують певні культури, виявляючи ідеологічний складник.

Праці українських та російських авторів сучасного періоду окреслюють соціопросторові тенденції в соціології, філософії, економіці, соціальних комунікаціях, зокрема це роботи Д. Замятіна, О. Злобіної, С. Макеєва, Т. Макогон, І. Мартинюка, А. Петренко-Лисак, В. Різуна, А. Ручки, Л. Скокової, Н. Соболевої, А. Соколова, В. Тихоновича, А. Філіппова та ін. Крім того, теоретичне підґрунтя дослідження становили розробки дискурсивних практик та сучасних проблем соціальної комунікації (Т. Зелінська, В. Різун та ін.).

На основі джерельної бази пропонуються гіпотези дослідження:

1. Мас-медійний дискурс як тип соціального дискурсу має свої специфічні риси творення соціальної реальності.

2. Породження нових смислів медіадискурсом та їх поширення мають соціопросторові критерії.

Методи дослідження. Основою вивчення джерельної бази стали методи аналізу й узагальнення матеріалу дослідження, що дозволили сформулювати принципи відбору теоретичних положень та їх формулювання. Ці методи дають змогу здійснити огляд становлення поняття соціального простору у сфері філософії, соціології, простежити його розвиток у контексті двох типів світоглядних координат, що характеризують етапи становлення соціуму, організації соціальних процесів та соціальної взаємодії, такі як модернізм та постмодернізм. Термінологічний аналіз дозволив простежити становлення поняття соціального простору, його опредмечення та набуття ним критеріїв оцінки соціальних явищ, а також входження в систему терміносистеми соціальних комунікацій. Загальнонауковий теоретичний метод синтезу здійснює трансформацію поняття соціального простору в контексті дискурсивних практик, виокремлює дискурс як соціальний простір, що потребує власних класифікаційних операцій. Вивчення поняття соціального простору вимагало залучення міждисциплінарного підходу у визначенні концептуальних основ дискурсивних практик мас-медіа, зокрема породження нових смислів та їх трансляції.

Міждисциплінарність стає основою соціокомунікативних досліджень і вимагає окреслення термінологічного інструментарію та його соціокомунікативної специфіки. Міждисциплінарний аналіз та синтез окреслюють соціопросторові координати в гуманітарному науковому дискурсі, що дає можливість розрізняти поняття первинного простору та простору соціального. Наявність знань про об'єктивний (географічний, фізичний, матеріальний) простір дозволяє провести подібну аналогію з соціальним простором і дає можливість окреслити його специфіку. Багатовимірність соціального простору була відзначена ще в працях П. Сорокіна, а його гіпотеза про значно більшу кількість вимірів соціального простору, ніж в евклідовому тривимірному, була підтверджена в працях науковця та подальших дослідженнях. Міждисциплінарний аналіз та синтез дозволяють здійснити пошук комунікативного складника соціального простору.

Системний підхід дав можливість структурувати теоретично методологічну систему знання про дискурс як тип соціального простору. Розгляд дискурсивних практик передбачає системний підхід, класифікуючи поняття дискурсу та

його типи. Структурно-функціональним методом окреслено систему соціопросторових параметрів у медійному дискурсі, запропоновано певні соціопросторові концепти та акцентування на творенні ними нових смислів, адже соціальний простір є простором руху смислів. Для окреслення соціопросторових прикмет медійного дискурсу було залучено метод спостереження, що дозволив простежити наявність текстів із соціопросторовими координатами і концептами за досліджуваній період. Метод спостереження був використаний під час визначення соціопросторових концептів медійного дискурсу, зокрема концептів *Європа, Майдан, Україна єдина*.

Результати й обговорення. Сучасний етап розвитку українського соціуму відзначається різким підвищенням його соціальної активності та участі в соціополітичних перетвореннях. Можна говорити про розмаїття фіксування одних і тих самих подій, що мають просторові концепти створюваних ними смислів, які відображають різні трактування в контексті інформаційної війни між Україною та Росією.

Розгляд поняття соціального простору розпочинається в контексті естетики модернізму наприкінці XIX ст., а його формування триває до 60-х рр., коли визначаються такі нові методології, як структуралізм, неомарксизм, що осмислюються для побудови нових моделей соціуму. Власне просторові координати в гуманітарному науковому дискурсі умовно можна поділити на два типи, які простежив Т. Макогон: «firstspace» – поняття і розуміння об'єктивного простору (географічний, фізичний, матеріальний), «secondspace» – включає в себе просторові поняття, просторове мислення, ментальні карти тощо. Комбінування цих двох типів простору дає змогу здійснити кореляцію поняття власне соціального простору, який не визнає відокремленого розгляду. Науковий світ поставив кілька основних проблем просторової характеристики. Вони, зокрема, стосуються системи сприйняття/прийняття простору, його творення і відтворення та сформульовані в працях М. Фуко, А. Лефевра та ін. А. Лефевр, обстоюючи концепцію виробництва, прикладає її до проблеми творення соціального простору, який формується в соціогеографічних координатах.

Міждисциплінарний характер просторової проблематики як підтвердження «просторового повороту» може бути проілюстрований дослідженням Ю. Кристєвої «Самі собі чужі», що складається з філософських есеїв, які презентують погляд на соціопросторові характеристики сприйняття чужого/свого, що руйнують/перформатують мову та інші соціальні структури в європейському контексті XXI ст. Сприйняття

чужинця, його буттєвий статус авторка розглядає з позиції подолання простору, у тому числі соціального: «Не належати ніякому місцю, ніякому часові, ніякій любові. Втрачене походження, неможливе закорінення, зникаюча пам'ять, невизначене теперішнє. Простір чужинця – це поїзд у русі, літак у леті, це власне перетворення, що виключає зупинку» [3, с. 15]. Психоаналітичний, літературознавчий та філософський аналіз простору чужинця в європейській цивілізації пропонує досвід соціальної ідентичності в контексті бунту проти суспільних зв'язків та спільнот. Проблема визначення соціального топосу індивіда постає в зміні соціокультурних статусів та отриманні певних ролей.

Соціальний простір як наукова проблема включає в себе кілька міждисциплінарних напрямів: соціогеографічний простір, соціокультурний простір, мовний простір, інформаційно-комунікативний простір, віртуальний та кіберпростір. Вони мають між собою тісні зв'язки, які А. Петренко-Лисак окреслила у своєму дослідженні «Соціальний простір у міждисциплінарному вимірі» (2013). Мовний простір дослідниці розглядає як абстрактний простір первинних мовних смислів. Це збігається з думкою про інформацію як явище нейтральне, що набуває певного когнітивного навантаження під час інтерпретації людською свідомістю. Мовна картина світу відображає соціогеографічні особливості, які, на думку дослідниці, є фундаментальними, бо саме вони й відображають об'єкти, з якими індивідуум має корелювати. Мовний простір відповідно взаємопереплетений із фізичним і концептуальним, географічним і соціальним, художнім і міфологічним та ін. Суб'єкти мовного простору здійснюють мовні практики, формуючи дискурсивний простір.

Дискурсивність стає об'єктом розгляду науковців у контексті культурології, філології. Позиції герменевтики у вивченні мови в її просторових координатах розкриває Г.-Г. Гадамер, пов'язуючи просторові виміри зі становленням національної ідентичності: «Коли німецька мова набула національної самосвідомості, німці почали казати «das All» чи «das Weltall» («Все-світ»). Коли гуманізм Нового часу за класичної доби – доби Гете – на перший план висунув давньогрецьку на протигагу латині та науковій мові, стали вживати слово «космос». Відомий твір Вільгельма Гумбольдта має саме цю назву. Отже, простежуючи історію слова, можна отримати різноманітну інформацію про світ» [9, с. 169]. Крім того, він ставить питання про безліч горизонтів, які окреслюються в мові.

Мовні практики в дослідженнях структуралістів, зокрема М. Фуко, набувають окреслено-

сті у зв'язку із поняттями пізнання та науки. Приміром, у «Археології знання» М. Фуко визначає ланцюг взаємозалежностей, співвідношення мови й соціального контексту суспільства: «Замість того, щоб побіжно оглядати вісь: свідомість–пізнання–наука (яка не може бути звільнена від показника суб'єктивності), археологія охоплює поглядом вісь: мовна практика–знання–наука» [10, с. 109]. Мова дає знанням можливість використання, привласнення. Ця думка є важливою для формування поняття мовних практик у дослідженнях мас-медійного дискурсу. Надалі науковець наводить думку про тісні контакти науки та ідеології, що здатні утворювати ідеальні структури в суспільстві, адже ідеологія змінює й здійснює перерозподіл знання й функціонує в полі мовних та позамовних практик. Йдеться про реалізацію мовних практик різних типів медійного дискурсу – рекламного, зв'язків із громадськістю, телевізійного, газетного тощо.

Французькі вчені (Р. Барт, Ю. Крістева) звертають увагу на діалогічність художнього твору. Р. Барт здійснює пошук природи художнього твору, який сформульовано в статті «Від твору до тексту». Дослідник говорить про те, що текст акумулює в собі соціокультурні знання й пропонує задоволення від його сприйняття без почування відчуженості, а також доходить висновку, що текст – «це такий соціальний простір, в якому не сховається жодна мова і жодний суб'єкт, який промовляє, не буде суддею, господарем, політиком, сповідником, дешифрувальником, і теорія тексту невпинно зливається з практикою письма» [11, с. 496]. Розробки українських науковців поєднують поняття соціального простору та дискурсу. Наприклад, Н. Мантуло розглядає дискурс як поле соціокультурної взаємодії з метою ретрансляції смислів і пропонує таке визначення дискурсу: «...це когнітивна модель соціокультурного поля, що завдає рамки комунікаційної взаємодії» [12, с. 49]. Медійний дискурс відзначається наявністю контексту, процесуальністю, ситуативністю.

Дискурсивні практики Н. Зелінська пропонує розглядати в трьох площинах, що становлять триєдність: «Дискурс – текст, тобто мовлене або написане слово; дискурс – дискурсивна практика, тобто процеси продукування тексту, що творять дискурс; дискурс – соціальна практика, тобто інституційні обставини появи, продукування і сприймання текстів» [13]. Медійний дискурс постає в контексті діяльності відповідних соціальних інститутів, наприклад, журналістики, реклами та ін. Мас-медійний дискурс підлягає значній ідеологізації, яка має двобічний рух від владного дискурсу до опозиційного, що виявляється в демократичних суспільствах. Сама

схема смислів, що продукуються в суспільстві через медіа, подана Г. Почепцовим в трьох сферах: породження нових змістів, їх поширення та переведення у спрощені форми [1]. За П. Бурдьє, це символічне насильство, здійснюване полями культурного виробництва, такими як журналістика чи література. Носієм альтернативних дискурсивних практик постає інтернет (мережевий або кіберпростір). Це чітко простежується в українському медійному дискурсі навколо подій Євромайдану (осінь 2013 р. – зима 2014 р.). Інтернет пропонує антивладну, альтернативну позицію, соціальні мережі активно поширюють промайданівську інформацію, вона отримує чіткі соціопросторові координати, зокрема, це такі матеріали, як карти України щодо участі в Євромайдані, створені способом картографування, одним із способів візуалізації. Соціальна мережа Facebook стає інформаційним майданчиком Євромайдану, а також дає інформацію щодо ЗМІ, які підтримують Євромайдан, та медіа, що мають провладну позицію. Можемо констатувати активний процес соціального виробництва в Україні, значну роль в якому відіграють ЗМК. Роль медіа визначається двома основними напрямками: як чинник прямої пропаганди з чіткими дефініціями і поділом на «свій»/«чужий» простір (що спостерігається в російських ЗМІ) і подання фактів із різними точками зору на ситуацію. Перший варіант передбачає лише монологічну, однонаправлену комунікацію, ритуалізацію, спрямовану на сакралізацію створеної моделі життя та символізацію потрібних смислів-ярликів, другий – відзначається мозаїчністю, формуванням критичності в аудиторії, яка може обирати інформацію, споживаючи її осмислено. Успіх першого полягає в легкому сприйнятті однозначних образів-символів, ярликів, які передбачають легкі й зручні для запам'ятовування форми презентації, тоді як мозаїчність вимагає інтелектуальних зусиль.

Інформаційний простір останнім часом дедалі частіше розглядається в системі ноосфери і відзначається поляризацією. Цю поляризацію констатують соціальні географи [14], які говорять про пункти компактного розміщення населення. Поляризація інформації в медіа відображає кризовий момент в історії Української держави, вона полягає у скупченні інформації, яка масово продукується з метою формування громадської думки.

Медіаторами інформації в сучасному суспільстві стають великі міста України, які позиціонують певні соціально-політичні пріоритети. Ці пріоритети постають у формі медійних продуктів, наприклад, мемів у соцмережах, які розповсюджуються у вигляді вірусної реклами, це, зокрема, фото міст України зі слоганами

«Львів – душа України, Одеса – мама, Полтава – м'якість України, Запоріжжя – слава України, Київ – серце України, Донецьк – сила України, Дніпропетровськ – рішучість України, Тернопіль – традиції України, Харків – розум України». Віртуальний простір пропонує свій варіант нематеріального виробництва, виробництва ідей, формуючи нові соціальні поля, які стають основою боротьби різних ідеологій. Згуртування української спільноти відбувається на основі зовнішнього впливу, який відстежується медіа і спрямовується в напрямі об'єднання, консолідації суспільства. Таку консолідацію пропонують наведені для прикладу просторові концепти, де представлено різні соціогеографічні об'єкти України, які становлять єдиний концептуальний простір (концепт «Україна єдина»).

Соціальні практики виявляються у дискурсі, що структурується соціопросторовими параметрами. Інформаційна війна України з Росією вимагає осмислення ситуації і відтворення в соціумі, що здійснюється за допомогою медіа. Відбувається творення національної картини світу, ознаками якої є нове патріотичне піднесення, спровоковане агресією Росії проти України. Поляризація дискурсивних практик українських медіа відбувається на основі поділу українського соціуму через демократичні зміни, що здійснюються після подій Майдану. Отримує своє медійне оформлення концепт «Небесна сотня» (відео <http://www.youtube.com/watch?v=sINSTpVmCLo>, документальний фільм <http://www.youtube.com/watch?v=h6XQYnTcg28>), нові соціальні типи також набувають дискурсивного вираження, наприклад, «тітушки», «колоради», «ватники» на означення сепаратизму, дестабілізаційних явищ в українському соціумі. Для прикладу, візуальне вираження – «Зупинимо паразита!» (<http://pan-andriy.livejournal.com/765427.html>), де представлено карту України, на південь і схід від кордонів Росії лізуть колорадські жуки, а на території України зображено людину у формі дезінсекції. Творення стратегічного медійного візуального продукту викликано потребою відповіді в інформаційному протистоянні, що зумовлене динамічними соціопросторовими рухами українського соціуму в умовах демократичних перетворень. Для цього залучаються вербальні та візуальні компоненти дискурсу.

Візуалізація соціопросторових концептів відбувається методом картографування, активно використовується у соціальних мережах для унаочнення аргументації. Інформація, що продукується медіа, відповідає потребам соціуму, який здійснює певні соціальні практики. Продукування інформації російськими та українськими ЗМІ різниться відповідно до потреб

влади та ідеології. Таку класифікацію потреб також пропонують соцмережі, зображуючи піраміду потреб А. Маслоу (фізіологічні потреби, потреби в безпеці, соціальні потреби, потреби в повазі, потреби в самовираженні) і піраміду потреб, яку пропонують держави з обмеженням свободи людини (фізіологічні потреби і стабільність), до яких належить Росія. Оцінку подібних пропагандистських дій дає Г. Почепцов: «Росія зробила принципово чіткий крок у розвитку своєї соціосистеми, що може призвести до незворотних наслідків. Пропаганда може впливати на стабілізацію чи дестабілізацію системи. Але вона не може змусити людину думати краще. Тут потрібні інші методи. Вона не може замінити реальне життя» [15]. Виробництво інформації відзначається конкуренцією щодо впливу на розвиток соціопросторових ієрархій, перерозподілом інформаційних ресурсів.

Висновки. Сучасний науковий дискурс виявляє інтерес до соціопросторових досліджень у галузі соціології та комунікативних наук, що знаменує фазу «просторового повороту», яку констатує російська наукова школа. Пройшовши шлях формування від модернізму та постмодернізму і структуральних досліджень, термін «соціальний простір» постає основою побудови моделей соціуму і дістає нове осмислення буття людини в соціумі в контексті явищ віртуального простору, соціогеографічних рухів та різноманітних соціальних практик. Його традиційне соціологічне окреслення відбувається в міждисциплінарних дослідженнях. Соціальний простір стає частиною розуміння поняття дискурсу, адже він входить у практику його творення. Дискурсивний простір формується на основі мовних практик. Дискурс окреслюється як певна модель вираження соціального простору, саме соціокультурне поле окреслює межі комунікативної системи взаємовідношень.

Різні типи медійного дискурсу (рекламного, зв'язків із громадськістю, телевізійного, газетного тощо) набувають різних форм вираження, потрапляючи в поле ідеологічного виробництва.

Просторові критерії мовних практик мас-медіа виявляються в організації інформаційного простору, що має офіційний та альтернативний варіанти інформаційних потоків, посиленні ролі соціальних мереж та інтернету в цілому в системі соціальних та політичних перетворень (у цьому випадку дискурсивні практики активно залучають поділ на «ми»-групи в процесі соціальної і політичної ідентифікації індивіда, творення яскравих медіаобразів), а отже, відбувається процес медіатизації соціального простору, формування дискурсом (дискурсивно-медійних фактів). Медіаторами соціальних перетво-

рень є великі міста України, саме вони є концептами, що дозволяють формувати дискурси.

Одним із напрямів освоєння дискурсивних практик медіа є творення просторових концептів соціогеографічного спрямування, в яких чітко окреслюється творення нових смислів, формування національної картини світу. Вчинення символічного насильства через медіа відбувається в контексті здійснення ідеологічної пропаганди, яка стає частиною інформаційної війни, в якій перебуває український соціум від подій Євромайдану лютого 2013 р. Демократичні перетворення відрефлексовуються українськими медіа, російські ж нав'язують власну картину шляхом прямого пропагандистського впливу, яким влада в РФ намагається стримати соціальні процеси в російському соціумі.

Поляризація інформації постає в контексті соціогеографічної поляризації, структурується соціопросторовими параметрами і корелюється інформаційним протистоянням та потребою творення стратегічного медійного продукту. Конкуренція системи символічного виробництва щодо впливу на розвиток соціальних рухів пов'язана з перерозподілом інших типів капіталу в соціумі.

Соціопросторові координати мають чітку соціогеографічну спрямованість контенту медіа, який відзначається відмінністю в інтерпретаціях подій відповідно до політичних уподобань аудиторій ЗМІ. Конвергентність медіа і множинність дискурсів корелюють із соціополітичними ідентичностями і сприяють соціальним трансформаціям. Дослідження соціопросторових координат мас-медійного дискурсу дозволяють пізнати суспільну динаміку, продукувати медіа нових смислів.

1. Почепцов Г. Смыслы: вчера, сегодня, завтра [Электронный ресурс] // *Relga* : научно-культурологический журнал. – 2014. – № 2. – URL: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=3800&level1=main&level2=articles>.

2. Макогон Т. «Пространственный поворот» и возможность инновационных подходов в социально-философском дискурсе // *Известия Томского политехнического университета. Сер. : Философия, социология, культурология*. – 2012. – Т. 321. – № 6. – С. 167–172.

3. Кристева Ю. Самі собі чужі / Ю. Кристева ; [пер. з фр. З. Борисик]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 262 с.

4. O'Neill J. *Sociology as a Skin Trade* / John O'Neill. – Ashgate Publishing Group, 1992.

5. Smethurst P. *The Postmodern Chronotype: Reading Space and Time in Contemporary Fiction* / Paul Smethurst // *Matatu : journal for african culture and society*. – Rodopi, 2000. – Вип. 30. – Т. 21–22. – 335 p.

6. Kellerman A. *The Internet on Earth: A Geography of Information* / Aharon Kellerman. – 2002. – 282 p.

7. Churchland Paul M. The Engine of Reason, the Seat of the Soul: A Philosophical Journey into the Brain [Paperback] / M. Paul Churchland. – The MIT Press, 1996. – 344 p.

8. Лотман Ю. Структура художественного тексту / Ю. Лотман // Об искусстве. – С.Пб : Искусство-С.Пб, 1998. – С. 14–288.

9. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика : вибрані твори / Ганс-Георг Гадамер ; [пер. з нім.]. – К. : Юніверс, 2001. – 228 с.

10. Фуко М. Археологія знання / М. Фуко ; [пер. з фр. В. Шовкун]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 134 с.

11. Барт Р. Від твору до тексту / Р. Барт ; [пер. Юрка Гудзя] // Антологія світової літературної-критичної думки ХХ ст. / [за ред. М. Зубрицької. –

2-ге вид., доп.]. – Львів : Літопис, 2001. – С. 491–496.

12. Мантуло Н. Паблік рилейшнз: текст і комунікація : монографія / Н. Мантуло. – Запоріжжя : Класичний приват. ун-т, 2012. – 320 с.

13. Зелінська Н. Дискурсивні практики української науки у дзеркалі видавничих реалій [Електронний ресурс] / Н. Зелінська. – URL: <http://knyhobachennia.com/?category=10&article=125>.

14. Сонько С. В пошуках нових моделей центральних місць Вальтера Крісталера / С. В. Сонько // Геоінформатика : наук. журн. – 2004. – № 3. – С. 84–91.

15. Почепцов Г. Пропаганда: возрождение старого инструментария в новых условиях [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Mediasapiens. – 2014. – 27 квіт. – URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/30020>.

Подано до редакції 15. 10. 2014 р.

Cherniavska Liudmyla. Socio spatial criteria of discursive practices of media.

In the article it is considered the social space as the basis of discourse, it is represented the features of media discourse in the context of socio spatial criteria.

The conceptualizing of social space takes place in the context of a multidisciplinary approach to discursive practices that carry out producing of new meaning. The term of social space was formed in the terms of modernism (G. Zimmel, P. Sorokin), its further development took place during formation of postmodernism. The active search of models of society in the French structuralism expanded the vision of social space (P. Bourdieu). This researches were continuing in the scientific discourse of neo-Marxist direction (the concept of production A. Levefr), phenomenology (A. Schutz) social geography (B. Verlen). However, the study of discourse (R. Bart, Yu. Krysteva) identified it as the social space. The discursive practices of the media reflect the active process of social production in Ukraine.

Keywords: social space, discourse, media discourse, discursive practice.

Чернявская Л. В. Социопространственные критерии дискурсивных практик медиа.

В статье рассмотрено социальное пространство как основа дискурса, представлены особенности медиадискурса в контексте социопространственных критериев.

Концептуализация социального пространства происходит в контексте междисциплинарного подхода к дискурсивным практикам, осуществляющим продуцирование новых смыслов. Становление термина социального пространства происходит в координатах модернизма (разработки Г. Зиммеля, П. Сорокина), дальнейшее развитие он приобретает в период становления постмодернизма. Активный поиск моделей социума во французском структурализме расширил видение социального пространства (П. Бурдьё). Эти поиски продолжались в научном дискурсе в направлениях неомарксизма (концепции производства А. Левефра), феноменологии (А. Шюц), социальной географии (Б. Верлен). Вместе с тем исследования дискурса определили его как социальное пространство. Дискурсивные практики медиа отражают активный процесс социального производства в Украине.

Ключевые слова: социальное пространство, дискурс, медиадискурс, дискурсивная практика.